den binnen de Rijksgrenzen van 1937 lagen, wat het geval is met de streken oostelijk de Oder-Neisselinie en Oost-Pruisen, werden de meeste Duitsers daaruit in 1945 *met geweld* en achterlating van al hun bezittingen uitgedreven. Maar ook uit de gebieden in Zuidoost-Europa werden honderdduizenden Duitsers, die daar eeuwenlang gewoond hadden en er hun kultuur hadden gebracht, verjaagd. Wat overbleef heeft zich in de loop der jaren zo veel als mogelijk door immigratie naar West-Duitsland aan de kommunistische onderdrukking pogen te onttrekken. Hierdoor zijn vele steden in het Banaat en rond Siebenbürgen reeds sterk ontvolkt en "Hermannsstadt – thans Sibiu – of Karlsberg – thans Alba Iulia – sind Namen die keiner mehr nennt, zoals Marion Dönhoff het zei over Oost-Pruisen. Tweehonderdvijftig dorpen bouwden de Duitsers rond de zeven steden van Zevenburgen" zo vervolgt de reporter van "De Standaard". "Het zijn meestal de kinderrijke gezinnen van de zigeuners die hun intrek nemen in de zo vrijgekomen huizen" schrijft de krant nog. Wij kunnen ons moeilijk voorstellen dat het deze nomaden zullen zijn die de eeuwenoude kultuur aldaar in ere zullen houden, laat staan ze voortzetten. Met andere woorden, de grens van de avondlandse kultuur die sinds eeuwen steeds maar verder naar het oosten is doorgedrongen is nu op haar terugweg in westelijke richting. Oost-Pruisen en de Oder-Neisselinie zijn daar wel de schrijnendste voorbeelden van. Oost-Pruisen zal nooit meer een Immanuel Kant voortbrengen en Silezië geen Gerhart Hauptmann. Hier inderdaad heeft, zo al ergens, Europa recht om te wenen.

Frans de HOON

Mircea Eliade : revolutie in de godsdienstwetenschappen

In het wereldje van de vergelijkende godsdienstwetenschappen is Mircea Eliade een klinkende naam. Maar voor het zover kon komen, is er tijd, veel tijd over gegaan. Nu kunnen we vaststellen dat zijn studies in brede kringen aanvaard, ja zelfs gebanaliseerd worden. Wie was deze Eliade en in welk opzicht is hij voor ons van belang ? Dat zullen we in dit artikel pogen uiteen te zetten.

BEWOGEN LEVEN

De Roemeen Eliade werd in 1907 te Boekarest als zoon van een legerofficier geboren. Reeds in zijn jonge jaren werd hij gefascineerd door literatuur en filosofie. Zo vatte hij nog tijdens zijn lyceumperiode Oosterse studies, alchemie en geschiedenis van de religies aan. Toen hij zijn universiteitsstudies in Boekarest in 1925 aanvatte, had hij reeds zijn honderdste artikel gepubliceerd. Op de universiteit werd hij een toegewijde leerling van de filosoof Nae Ionescu, die hem de belangrijkheid van de ervaring, de intuïtie, het spirituele en psychologische, kortom van het irrationalisme bijbracht.

Eliade was behept met de kombinatie van een ongelooflijk scherpzinnige geest, een sterke intuïtie, een vruchtbare verbeelding en een onvermoeibare werklust. Veel van zijn inzichten die hij later publiceerde, ontwikkelden zich tijdens zijn studentenperiode. Zo was hij een door en door Roemeens patriot. Hij was tevens fier op de Westerse beschaving maar toch verweet hij haar een zekere vorm van provincialisme (vooral aangaande de filosofie). Het was zijn oprechte wens Roemenië opnieuw bewust te maken van zijn eigenheid door de konfrontatie met andere kulturen en inzichten. En hier merken we reeds duidelijk een denktrant die aansluit bij de traditionalisten als Guénon, Evola, Burckhardt. En deze wens heeft hij dan uitgedragen over de volledige moderne Westerse wereld.

Om aan deze wens tegemoet te komen, bood de maharadja van Kassimbazar Eliade in 1928 de kans om samen met Surendranath Dasgupta Indiase filosofie te studeren aan de universiteit van Calcutta. Tijdens zijn verblijf in India (1928-1932), reisde hij ook naar Tibert waar hij gedurende zes maanden te gast was in de ashram van Rishikesh. En het is tijdens deze episode van zijn leven dat hij voor het eerst besefte dat de mens volledig vrij kan zijn door de subtiele techniek en leer van de yoga, hetgeen hij vastlegde in zijn eerste belangrijk religieus werk : *Immortality and Freedom*. Het is eveneens in deze periode dat hij het belang van de plattelandskultuur ontdekte en

"De westerse kultuur is vandaag de dag aan enorme veranderingen onderhevig. De Europeanen zijn hun meerderwaardigheidskomplex kwijt. Ik hoop dat dit niet het begin is van het omgekeerde euvel – een minderwaardigheidskomplex. In bepaalde opzichten heeft de Europese kultuur nu meer kansen dan ooit te voren om zich te vernieuwen."
Mircea Eliade

waaruit hij zijn latere koncept van *"kosmische religie"* afleidde; het zette hem er zelfs toe aan de lijn verder door te trekken naar de Dacische kultuur als basis voor het eigen Roemeense volksleven.

In 1932 keerde Eliade dan naar Boekarest terug waar hij aangesteld werd als assistent van Ionescu. Ondertussen publiceerde hij *Yoga : Essai sur les origines de la mystique indienne* waarmee hij door zijn originele visie de aandacht trok van tal van prominente geleerden. Maar Eliade hield zich niet slechts bij het schrijven van wetenschappelijke werken. Hij was te nauw in Roemeense artistieke milieus betrokken om zich alleen op één vlak te bewegen. Hij stond bekend als een goed novellist en in zijn romans was duidelijk de invloed van de Indische filosofie en van het religieus bewustzijn merkbaar.

Eliade was er zich van bewust dat hij een taak te vervullen had, maar dat het tijdsbestek daartoe beperkt was. Dus schreef hij tegen de klok. Hij werkte aan een imposant œuvre variërend over romans naar studies omtrent alchemie, mythologie, Oosterse leerstellingen, filosofie, symbologie en geschiedenis van de religies. In 1938 stichtte hij het tijdschrift *Zalmoxis : Revue des études religieuses* (dat ophield te verschijnen in 1942). Hij werkte aktief mee aan de *Criterion groep*, bestaande uit intellektuelen. De organisatie had tot doel lezingen, symposia en intellektuele diskussies te houden om de Roemeense jongeren "wakker te schudden" door hen met ideeën te konfronteren. De groep had duidelijk rechts-nationalistische sympathieën en toen in maart 1938 koning Carol II zijn diktatuur installeerde, werden de leden ervan het doelwit van terreur en moord. Zo arresteerde men Nae Ionescu op verdenking een anti-royalistische rechtsradikaal te zijn. Nog een lid van Criterion, de belangrijke voorman van de nationalistische *IJzeren Garde*, Codreanu werd vermoord. Veel wijst er trouwens op dat ook Eliade aktief lid was van de IJzeren Garde, temeer daar er twee delen uit zijn dagboeken betreffende deze episode van zijn leven verdwenen zijn.

Als klap op de vuurpijl brak de oorlog uit. Eliade kreeg de benoeming van kultureel attaché in London, vervolgens kultureel raadgever in Lissabon. Toen de oorlog ten einde was, reisde Eliade onmiddellijk naar Parijs waar hij verkoos om in vrijwillige ballingschap te blijven. In 1946 introduceerde zijn goede vriend Dumézil hem dan aan de *Ecole des Hautes Etudes* van de Sorbonne. In deze na-oorlogse periode begon de geleerde zijn bevindingen wetenschappelijk te onderbouwen. Hij schreef tal van werken waarvan de bekendste *Patterns in Comparative Religion, Le mythe de l'éternel retour, Le chamanisme et les techniques archaiques de l'extase.* Maar toch wordt hij niet aanvaard in de Franse universitaire kringen, meer bepaald doordat in die periode de marxistische tendens er vrij sterk was. Die zette er Eliade toe aan in 1957 naar de universiteit van Chicago te trekken en er voorgoed te blijven. De Amerikanen stelden zijn werk meer op prijs en aksepteerden zijn fenomenologische visie. Op het moment van zijn dood, in 1986 had Eliade de titel van *"Sewell L. Avery Distinguished Service Professor Emeritus".*

IDEEËN EN REVOLUTIE

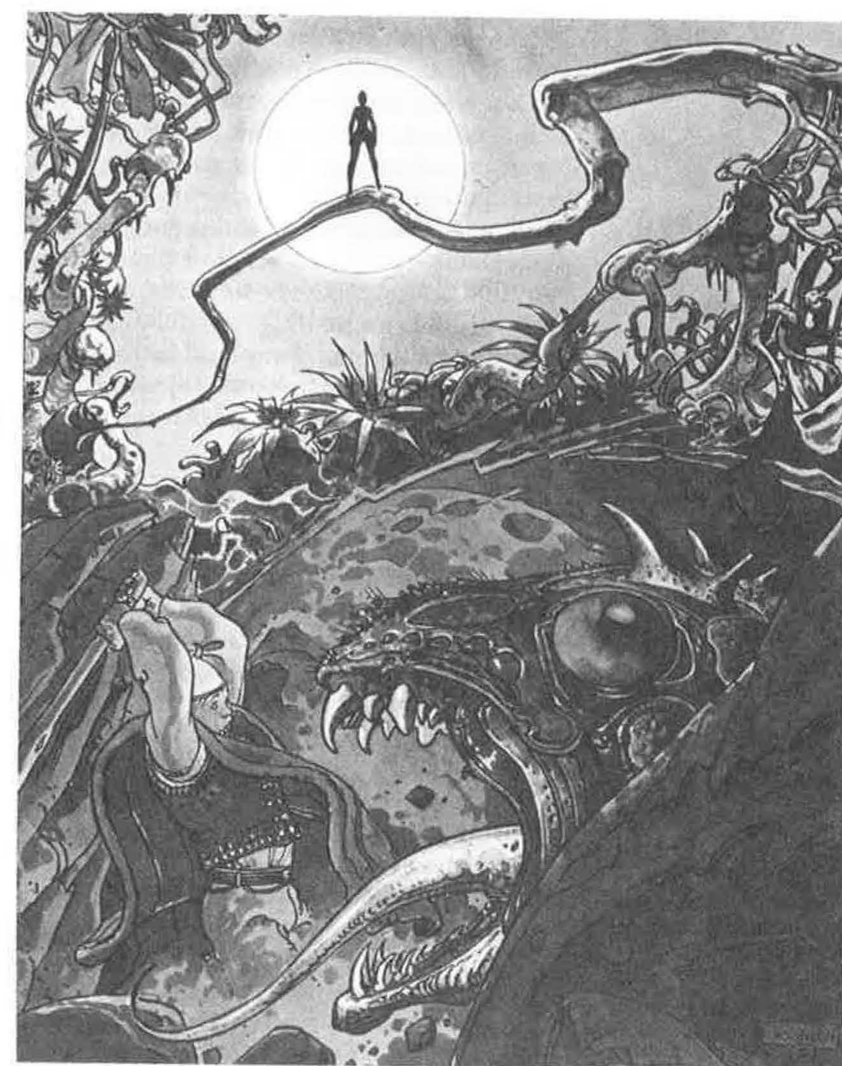
Gedurende 50 jaar nooit aflatende werklust heeft Eliade gepoogd "orde op zaken te stellen in het godsdienstwetenschappelijke huis" en wij menen dat hij hierin ook geslaagd is. Om zijn "revolutie" te begrijpen dienen we de voorgeschiedenis van deze "wetenschappelijke" tak onder de loep te nemen. De godsdienstwetenschappen werd van bij haar ontstaan geslingerd tussen tal van min of meer fantasierijke theorieën. Deze zagen algemeen het levenslicht vanuit één of andere reduktionistische ideologie of leer. Zo was er bijvoorbeeld het behaviorisme, de psychologie, de antropologie, de filosofie, de linguïstiek, de folklore, het naturalisme, en de romantische stroming.

Geen van deze richtingen voldeed aan de vereisten om korrekt wetenschappelijk te zijn en had slechts de bedoeling de vreemde religies te herleiden tot één – meestal verkeerd begrepen – aspekt, waardoor ze als een "primitiever" stadium van de moderne godsdiensten van het boek overkwamen. Deze "primitieve" godsdiensten moesten bijgevolg als bijgeloof of lagere vormen afgedaan worden. Een andere – eveneens hardnekkige – visie op de religies had haar oorsprong in het universalisme. Men wilde een struktuur of patroon blootleggen waaraan elke religie voldeed en hierdoor zou men komen tot de enige échte religie. In deze stroming kende het strukturalisme van Claude Lévi-Strauss haar oorsprong.

We kunnen duidelijk merken dat elk verschil, te wijten aan de ethnische karaktertrekken, genegeerd wordt en dat men

hierdoor ook de eigenheid fundamenteel afwijst. De meeste van deze theoretische richtingen kennen hun oorsprong in de filosofie, in een overdreven rationalisme. Daarentegen kwam de reaktie van de fenomenologische school die tot op vandaag als de sterkste religieus-wetenschappelijke stroming kan gezien worden. Belangrijkste voorvechters hiervan zijn Van der Leeuw, Söderblom, Kristenssen, en Eliade. Deze school spruit voort uit de bevindingen van één van de grondleggers van de godsdienstwetenschappen, met name Chantepie de la Saussaye, een Nederlander van Hugenootse afkomst. Deze geleerde vertrok vanuit de Husserliaanse filosofie om te komen tot een zo objektief mogelijke beschouwing van het fenomeen religie. Hij ging de fenomenen op zich beschouwen, zonder hieraan verdere bedenkingen of theoretische hersenspinsels vast te knopen. En om een beter begrip te hebben van die fenomenen, plaatste men zichzelf in de huid van de gelovige. Men bekeek dus iedere religie van binnen uit en respekteerde zo elk verschil, hoe klein dan ook. Deze methode werd o.m. afgeleid uit Hegels "zu den Sachen selbst verstehen". Eliade poogt hierop in te pikken met zijn typologie, een methode die erin bestaat bepaalde archetypen of archetypenstrukturen te ontdekken en deze door middel van vergelijking hun ware betekenis toe te kennen, zonder daarom de verschillen binnen bepaalde kulturen te ontkennen. In dit opzicht is het er Eliade dus om te doen niet alleen de volkeren en kulturen te respekteren in hun eigenheid, maar meer nog, hen hun volle geestelijke achtergrond terug te schenken.

Maar evenals René Guénon, een van de traditionalisten, strijdt Eliade tegen de teloorgang van de spiritualiteit in onze maatschappij en de sekularisatie van religieuze leerstellingen. Dit meent hij te bereiken door mensen te kunnen konfronteren met de geestelijke achtergrond van elke religie en hij erkent in navolging van de traditionalisten dan ook : *"De godsdienstwetenschapper erkent een spirituele eenheid sluimerend in de geschiedenis van de mensheid; anders uitgedrukt, door de Australiërs te bestuderen, de Vedische Indianen, of welke andere etnische groep of kultureel systeem dan ook, heeft de godsdienstwetenschapper niet de indruk zich voort te bewegen in een wereld die hem kompleet 'vreemd' zou zijn."* Door de geestelijke eenheid van de volkeren te stimuleren, hoopt Eliade de moderne westerse mens te laten inzien dat de profanisering en de overwaardering van zijn geschiedenis, als zijnde bijna een God, hem naar de afgrond voert en dat de enige mogelijkheid voor ons erin ligt terug aan te knopen bij een sakrale geschiedenis. Deze sakrale geschiedenis dient kosmologisch opgevat te worden en is bijgevolg cyclisch. *"Maar het is slechts in de moderne westerse maatschappijen dat de niet-religieuze mens een nieuwe existentiële situatie aanvoelt; hij ziet zich enkel als onderwerp en voltrekker van de geschiedenis en hij weigert elke verwijzing naar de transcendentie. Anders gezegd, hij aanvaardt geen ander model voor de mensheid dan deze die hem de menselijke gesteldheid biedt, zoals de geschiedenis getuigt. De mens 'schiep zichzelf' en hij schept zichzelf volledig in de mate dat hij zichzelf en de wereld desakraliseerd. Het heilige is de belangrijkste hindernis voor zijn vrijheid. Hij kan pas zichzelf worden indien hij volledig gedemystiseerd zal zijn. Hij kan niet totaal vrij zijn voordat hij de laatste god gedood zal hebben."* Maar zoals Gottfried Keller schrijft : *"De ultieme zege van de vrijheid zal steriel zijn !"* en daarom hoopt Eliade dat de westerse mens zijn

Mircea Eliade toonde aan dat een aantal fundamentele mythes, doorheen de tijd en ongeacht het land, in verschillende godsdiensten voorkomen. Hiermee wil hij in geen enkel opzicht de kulturele eigenheden van de religies verdoezelen of geringschatten. Zo is b.v. de mythe van de "drakendoder" in de christelijke legendes (Sint-Joris en Sint-Michiel, o.m. op het Brusselse stadhuis) een "rekuperatie" van een essentiële figuur uit de Indoëuropese mythologie, die tot in de science-fiction levendig blijft. Hiernaast : de "drakendoder" gezien door Moebius.

"In de geschiedenis van de volkeren en ook in de geschiedenis van de menselijke geest hebben alleen de scheppende handelingen enige betekenis. Alleen daaruit kan een ander mens iets leren. En wat is de bekwaamheid om te leren anders dan een aspekt van de eeuwigheid ?"
Mircea Eliade

laatste kans niet zal verspelen door iedere vorm van sakraliteit overboord te gooien. In die zin keert de godsdienstwetenschapper zich tegen elke vorm van kultuurerosie en tegen de kleine stap die de protestantse theologen gezet hebben van "de dood van God" naar "een christendom zonder religie". Eliade vraagt ons niet te "veranderen van huid" door ons over te geven aan karikaturen van Oosterse leerstellingen of door het aanhangen van een flou romantisme met mystieke trekken. Hij vraagt ons eenvoudigweg te beginnen waar we zijn : we moeten de geschiedenis haar sakrale waarde teruggeven in plaats van te vervallen in een profanisering à la Spengler en Toynbee waaruit een "gevaarlijk" soort pessimisme met nihilistische trekken voortspruit. In die zin is het ook voor de westerse filosofie van belang uit haar provincialisme te treden en de waarde van de Indische filosofie te gaan erkennen.

ELIADE EN FIGUREN
UIT DE KONSERVATIEVE REVOLUTIE

De visie van Eliade werd beïnvloed door heel wat figuren die temidden van of op de rand van de *konservatieve revolutie* aktief waren. Ik neem hier konservatieve revolutie in de meest brede zin van het woord, d.w.z. een stroming die elke vorm van reduktie, nivellering, egalitarisme en dergelijke meer bestrijdt en poogt de dingen te erkenne zoals ze zijn. In die vorm geldt de konservatieve revolutie op alle gebieden van de existentie.

Ik heb reeds gewezen op de banden die Eliade had met de *Criterion* groep, waarin een volksnationalistische stroming duidelijk te onderkennen viel. Daarin zetelde niet alleen zijn meester in de filosofie Nae Ionescu, maar ook de nationalistische voorman Codreanu. Deze laatste had vrij goede kontakten met Julius Evola en ook Eliade moet Evola goed gekend hebben. In ieder geval hielden ze geregeld schriftelijk kontakt, en hebben ze elkaar meermaals ontmoet zoals blijkt uit het dagboek van Eliade. De vier figuren Evola, Ionescu, Codreanu en Eliade hebben zelfs samen gesprekken gehad en ook in dat opzicht is het dus niet ondenkbaar dat Eliade sterk betrokken was bij de nationalistische IJzeren Garde en er misschien aktief lid van was.

Ook met René Guénon had Eliade veelvuldig kontakt. De werken van Guénon en van diens leerlingen Coomaraswamy en Shuon

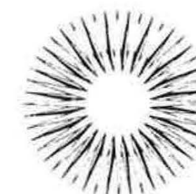
worden trouwens meermaals benut zonder daarom voortdurend naar hen te verwijzen, maar de invloed is onloochenbaar.

Een andere figuur uit de konservatieve revolutie waar Eliade sterk naar opkeek, was Ernst Jünger. Eliade prees zijn schrijftalent en zijn klare en open visie op de gebeurtenissen die zich in de moeilijke jaren voordeden. Hij wijdde er trouwens een artikel aan onder de titel *Notes sur le Journal d'Ernst Jünger.*

Maar het bekendst zal wel de levenslange vriendschap met Georges Dumézil geweest zijn. Eliade en Dumézil hadden dat met elkaar gemeen, dat ze zich verzetten tegen alle reduktionistische praktijken en dat ze in de godsdienstwetenschappelijke wereld een ware ommekeer teweeg gebracht hebben. Waar Dumézil een etnologisch strukturalisme volgt – bepaalde patronen die binnen een bepaalde kultuurgemeenschap strikt in ere gehouden worden – zoekt Eliade naar archètypenpatronen die in alle kulturen aanwezig zijn, maar voortdurend herladen worden met een nieuwe, soms diepere, betekenis. In een interview met Alain de Benoist geeft Eliade zijn mening over Dumézil te kennen : *"Het œuvre van Georges Dumézil is van onschatbare waarde. Vooreerst heeft hij op een definitieve wijze de Indo-europese vergelijkende mythologie gerehabiliteerd, die door de leerlingen van Max Müller gekompromitteerd was. Anderzijds is zijn theorie omtrent de funktionele driedeling uitermate vruchtbaar gebleken. Bovendien is zijn linguistieke voorbereiding uniek : hij gebruikte vlot een twintigtal talen !"*

Eliade is in ieder geval een peiler, niet alleen voor godsdienstwetenschappers, maar ook voor hen die pogen het symbool te herwaarderen. Voor hen die beseffen dat de wereld niet ophoudt bij het rationele maar ook nog een irrationele kant bezit die soms veel efficiënter werkt dan het verstand. Of zoals Imre Lakatos schrijft :
"Rationaliteit werkt veel trager dan de meeste mensen neigen te denken, en, zelfs dan nog, feilbaar. Minerva's uil vliegt in het duister."

Koenraad LOGGHE

BIBLIOGRAFIE

G. Dudley, *Religion on trial, Mircea Eliade & his critics*, Philadelphia, 1977, 179 blz.
Ch.L. Long, Le sens de l'œuvre de Mircea Eliade pour l'homme moderne, in *Cahier de l'herne : Mircea Eliade*, Paris, 1978, p. 177-189
A. de Benoist, Un entretien avec Mircea Eliade, in *Eléments, Le retour de l'Avant Garde*, Paris, 1986, p. 5-7
G. Boulanger, Adieu à Mircea Eliade, in *Totalité, Révolution et Tradition*, nr. 25, Puiseaux, 1986, p. 78-81
J. Bernachot, Un témoignage exemplaire, in *Totalité, Révolution et Tradition*, Puiseaux, nr. 27, 1987, p. 100-102
J.M. Kitagawa, Eliade, Mircea, in *The Encyclopedia of Religion*, deel 5, New York, 1987, p. 85-89
M. Eliade, Julius Evola par Mircea Eliade, in *Tradition, Centro Studi Evoliani*, Bulletin intérieur, nr. 2, Brussel, 1981-1982, p. 7-8
M. Eliade, Notes sur le Journal d'Ernst Jünger, in *Briser sur le toit de la Maison*, Paris, 1986, p. 245-259

ENKELE WERKEN VAN ELIADE :

Images et symboles (Paris, 1952),
Mythes, rêves et mystères (Paris, 1957),
Méphistophélès et l'androgyne (Paris, 1962),
Aspects du mythe (Paris, 1963),
De mythe van de eeuwige terugkeer (Hilversum, 1964),
Le sacré et le profane (Paris, 1965),
From Primitives to Zen (London, 1967),
La nostalgie des origines (Paris, 1971),
Religions Australiennes (Paris, 1972),
Occultisme, sorcellerie et modes culturelles (Paris, 1976),
Initiaties, riten, geheime genootschappen (Katwijk, 1979),
Von Zalmoxis zu Dschingis-Khan (Köln-Lövenich, 1982),
Traité d'histoire des religions (Paris, 1986),
Histoire des croyances et des idées religieuses (Paris, 1986, 3 delen).